

Number in The Gilaki Language

Seyyede Zeinab Mahdavian¹

Azita Abbasi^{2*}

Abstract

This paper aims to address the representation of number in the Gilaki language, Lahijani variety. Number, in this language, interacts with various facets of linguistics, pragmatics and sociology. The data has been collected from the daily speech of the native speakers, and based on the linguistic intuition of one of the authors. According to the outcome, pronouns have different forms in terms of number and in nominative, accusative and genitive cases. In noun phrases, the presence of the plural marker along with the classifier results in ill-formed structures. Whereas, the plural morpheme is obligatorily realized in definite noun phrases for the construction to be grammatical. Reduplication is a process that interacts with number in this language; the reduplicant along with the base is used to refer to a certain category in some contexts. Other findings suggest that, in coordination constructions, despite the fact that both elements are considered plural, if both of them belong to the same category (e.g., stationeries), the plural marker can also appear only on the second element. Regarding pragmatics, in order to observe politeness, the second person plural pronoun and the plural personal ending of the verb are used to address a person, which indicates inconsistency between the form and meaning of plural. In certain contexts, there are formal or notional inconsistencies regarding number agreement which can be due to politeness measures, genericity or animacy.

Key words: number, pronoun, noun, singular, plural marker, agreement.

Extended abstract

1. Introduction

The category of number has been studied cross-linguistically from morphological, syntactic, semantic, and pragmatic perspectives, demonstrating its interaction with various linguistic features. This research investigates the representation of the number system in Gilaki (Lahijani variety) using a

1. Ph.D. student in general linguistics, Department of Linguistics, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran (mahdavian_z@yahoo.com)

*2. Assistant professor, Department of Linguistics, Faculty of Literature, Alzahra University, Tehran, Iran (**Corresponding Author: a.abbasi@alzahra.ac.ir**)

typological framework. The primary objective is to describe how the category of number is manifested across different linguistic structures and processes and analyze its interaction with semantic and pragmatic factors such as animacy, definiteness, and politeness, following Acquaviva & Daniel's (2020) model. This study can contribute to a deeper understanding of other linguistic aspects of Gilaki.

2. Theoretical Framework

This study adopts the typological framework proposed by Acquaviva & Daniel (2022), which systematically categorizes number-related phenomena across languages, emphasizing morphological marking, syntactic agreement, and semantic-pragmatic constraints, in order to examine its representation in pronouns, nominal phrases, and verbs. In this model, number is considered a multidimensional grammatical category and can interact with other linguistic features, including definiteness. Special attention is given to syntactic aspects of number, as well as cases of formal-semantic mismatches in number marking, such as the use of plural forms for politeness.

3. Methodology

This research employs a descriptive typological approach to number in Gilaki, based on Acquaviva & Daniel's (2022) questionnaire. Data were collected from native Gilaki speakers' natural speech, and based on the linguistic intuition of one of the authors. The study describes number marking in pronouns, nouns, and verbs, while also examining its interaction with classifiers, reduplication, and coordination. Semantic and pragmatic aspects, including honorific usage, genericity, and animacy are also analyzed.

4. Results and Discussion

Pronouns in Gilaki (Lahijani variety) exhibit distinct forms based on person, number, and case, though syncretism is observed in some cases, such as third-person plural forms. Singular nouns are unmarked, while plurals are marked with the suffix /on/. Gilaki's plural marker attaches uniformly to nouns, irrespective of animacy. However, this affix is omitted with numerals unless the noun phrase is definite. Using numerals as predicates in Gilaki requires the presence of classifiers. When numerals modify nouns, classifiers must also be used with all numerals - including /jək/ ("one") - contrasting with spoken Persian, where classifiers are restricted to numerals greater than one. This study demonstrates that pluralization in Gilaki is not solely expressed through the plural marker /on/, but also involves additional strategies such as partial reduplication, a previously undocumented strategy in Gilaki. In this process, the base and its reduplicant together express plural-like reference, indicating a set of

related items rather than simple plurality (e.g., *kitab mitab* "books and similar items").

The syntactic analysis of number also examines coordination. In coordinate structures, if the two conjuncts belong to the same semantic category and form a collocation, the plural marker may appear only on the second conjunct without a coordinating particle (e.g., *qafuq tʃəŋgal-on* "spoons and forks"), while the semantic scope extends to include the whole structure. For non-collocational pairs, a coordinator is necessarily required (e.g., *mədad o dʒurab-on* "pencil and socks"); however, plural marking can target only the second conjunct semantically.

In the domain of semantics and pragmatics, the focus lies primarily on meaning-form mismatches in number marking. Politeness represents one of the key contexts where this number agreement mismatch occurs. While Gilaki typically maintains person-number agreement between verbs and subjects, the plural form may be used to address a singular individual as a marker of respect, creating a form-meaning discrepancy. Another instance of form-meaning mismatch in Gilaki involves the use of singular nouns for generic reference, where a formally singular noun conveys a plural meaning. Furthermore, animacy plays a crucial role in the realization of generic reference in Gilaki. While verbal agreement with animate subjects is number-sensitive, such agreement becomes optional with inanimate subjects.

Select Bibliography

- Acquaviva, P. & Daniel, M. *Number in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. 2022.
<https://doi.org/10.1515/9783110622713>
- Corbett, Greville G. *Number*. Cambridge: Cambridge University Press. 2004.
- Dixon, R.M.W. *Basic Linguistic Theory. Volume 3. Further Grammatical Topics. Studies in Language*. 2012. 38. 10.1075/sl.38.4.11hau.
- Etebari, Z. , Alizadeh, A. and Naghzgouy- Kohan, M. (2021). Effects of person and number hierarchies on development of personal reflexive pronouns in New Persian. *ZABANPAZHUI (Journal of Language Research)*, 13(40), 89-114. doi: 10.22051/jlr.2020.30695.1851
- Kilarski, M., & Allasonnière-Tang, M. Classifiers in Morphology. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. 2021.
- Mahootian, Sh. *Persian Syntax from a Typological Perspective*. Translated by Mehdi Samaei. Tehran: Markaz Publication. 1999. [In Persian]
- Moravcsik, E. Number. In A. Aikhenvald & R. Dixon (Eds.), *The Cambridge Handbook of Linguistic Typology* (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics), 2017. pp. 440-476). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781316135716.014

- Oranski, J. M. *Iranian Languages*, Translated by Dr. Ali Ashraf Sadeghi. Tehran: Sokhan Publications. 2000. [In Persian]
- Rastorgueva, V. S., Kerimova, A. A., Mamedzade, A. K., Pireiko, L. A., Edel'man, D. I., & Lockwood, R. M. *The Gilaki Language*. English translation editing and extended content by Ronald M. Lockwood. Uppsala: Uppsala University. 2012.
- Sabzalipour, Jahandoost. *A Comparative Study of Verbal Structure in the Variety of Tati, Taleshi, and Gilaki*, Guilan Studies Research center, Rasht: Publishing Center of Guilan University. 2012. [in Persian]

How to cite:

Mahdavian Z, and Abbasi A. Number in The Gilaki Language. *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani*. 2024; 1(17): 7-30. DOI: 10.22124/plid.2025.28968.1692

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۸/۲۶
تاریخ پذیرش: ۱۴۰۴/۰۲/۲۲
صفحات: ۳۰-۷

شمار در زبان گیلکی

آزیتا عباسی^۲

سیده زینب مهدویان^۱

چکیده

در این مطالعه چگونگی بازنمایی شمار در زبان گیلکی گونه لاهیجانی بررسی شده است. شمار در این زبان با جنبه های گوناگون ساختاری و کاربردشناختی در تعامل است. داده های پژوهش براساس گفتار روزمره گویشوران و شم زبانی یکی از نگارندگان گردآوری شده است. براساس نتایج پژوهش، ضمیر به لحاظ شمار و در حالت های فاعلی، مفعولی و اضافی دارای صورت های متفاوتی هستند. در گروه های اسمی غیر معرفه حضور نشانگر جمع به همراه طبقه نما موجب بدساختی می شود، در حالی که در گروه های اسمی معرفه حضور تکواژ جمع برای دستوری بودن ساخت اجباری است. دوگان سازی از فرایندهایی است که در تعامل با مفهوم شمار قرار دارد. در این فرایند، استفاده از جزء مکرر به همراه پایه در برخی بافت ها برای اشاره به یک مجموعه به کار می رود. براساس سایر یافته ها، در ساخت های همپایه، علی رغم اطلاق مفهوم جمع به هر دو عضو، اگر هر دو به یک مجموعه تعلق داشته باشد (به عنوان مثال لوازم التحریر)، نشانگر جمع می تواند تنها بر روی سازه دوم تظاهر یابد. در برخی بافت ها عدم تطابق صوری یا معنایی به لحاظ شمار مشهود است که عواملی همچون رعایت ادب و تکریم، تعمیم و جاننداری در آن دخیل هستند.

واژه های کلیدی: شمار، ضمیر، اسم، مفرد، نشانگر جمع، تطابق.

mahdavian_z@yahoo.com

۱. دانشجوی دکتری زبان شناسی همگانی، دانشکده ادبیات دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.

✉ a.abbasi@alzahra.ac.ir

۲. استادیار گروه زبان شناسی، دانشکده ادبیات، دانشگاه الزهرا، تهران، ایران.
(نویسنده مسؤول)

۱- مقدمه

مقوله شمار تاکنون از دیدگاه‌های گوناگون، از جمله چگونگی بازنمایی در زبان‌ها، ارتباط آن با بازنماهای شمار از جمله کمیت‌نماها^۱ و اعداد اصلی، و استخراج قواعد بازنمایی شمار صورت گرفته است (Acquaviva & Daniel, 2022). فورچیمیر^۲ (1953 به نقل از Acquaviva & Daniel, 2022) را می‌توان از پیشگامان مطالعه شمار دانست. تمرکز بررسی‌های وی بر نظام ضمائر بوده است و پژوهش وی با رویکرد رده‌شناختی و داده‌محور است. در معنی‌شناسی صورت‌گرا نیز به شمار و مفاهیم مرتبط با آن همچون شمارپذیری و تعمیم^۳ پرداخته شده است. زبان‌شناسان متعددی از جمله ریتیر^۴ (1992)، وود^۵ (2003) برای شمار، یک هسته نقشی مجزا (NumP) در نظر گرفته‌اند.

در زبان‌های مختلف، نشانگر شمار بر روی سازه‌های مختلفی ظاهر می‌شود. دیکسون^۶ (2012: 57) معتقد بود در زبان انگلیسی شمار تنها بر روی اسامی قابل شمارش، ضمیرهای اشاره (this, these) و حرف تعریف نامعین^۷ (a/ an) تنها با اسم مفرد به کار می‌رود) نشاندار می‌شود، اگرچه، چنانکه در مثال زیر نشان داده شده است، گاه این نشانگر با اسامی توده^۸ نیز به کار می‌رود که در این صورت، منظور، جمع بستن ظرف حاوی ماده است.

(1) Bring us two coffees and three beers.

در زبان انگلیسی، جمع یا مفرد بودن فاعل سوم شخص نیز از طریق شناسه فعلی نشان داده می‌شود که البته تکواژ s به صورت انباشتی، نشانگر شخص و شمار است (Moravcsik, 2017). براساس دیکسون (2012: 25)، در سایر زبان‌ها نیز از جمله سواحیلی^۹ نشانگر شمار بر روی ضمائر، اسم‌ها و وابسته‌های اسم، ضمیرهای اشاره، برخی از کلمات پرسشی و همچنین فعل تظاهر دارد. در زبان فیجیان^{۱۰} از طرف دیگر، ضمائر منفصل^۱ و متصل^۲ میزبان نشانگر شمار هستند (همان).

1. quantifier

2. Forchheimer, P.

3. genericity

4. Ritter, E

5. Wood, J

6. Dixon, R.M.W.

7. indefinite article

8. mass noun

9. Swahili

10. Fijian

در زبان گیلکی، گونه لاهیجانی، نشانگر جمع برای اسم، تکواژ /-on/ است. این تکواژ بدون توجه به جاننداری، برای تمامی اسامی به کار می‌رود؛ zak-on^(۱) (بچه‌ها)، kitab-on (کتاب‌ها). در فعل‌ها، شناسه فعلی هم‌زمان، نشانگر شخص و شمار محسوب می‌شود. به سبب برخی ملاحظات کاربردشناختی، گاه تقارن بین صورت و معنا به لحاظ شمار بر هم می‌خورد که در بخش‌های پیش‌رو بدان اشاره می‌شود.

زبان گیلکی به دسته زبان‌های شمال غربی تعلق دارد (ارانسکی^۲، ۱۳۹۴) که در کناره جنوبی دریای خزر تکلم می‌شود. اشمیت^۴ (۱۳۸۳: ۴۹۰) معتقد است که گیلکی به طور اخص گویش شهر رشت است اما چندین گویش فرعی نیز وجود دارند که یکی از آنها گویش لاهیجانی است که به گفته کریستن‌سن^۵ (۱۳۷۴: ۲۸) نسبت به سایر گونه‌های گیلکی هم از نظر تلفظ و هم واژگان خصوصیات متمایزتری دارد. سبزی‌علی‌پور (۱۳۹۱) گیلکی را به پنج زیرشاخه تقسیم کرده است که عبارت‌اند از ۱) گویش مرکزی و غربی یا «بیه‌پس» که در برخی شهرها از جمله انزلی و فومن تکلم می‌شود، ۲) گویش شرقی یا «بیه‌پیش» که در لاهیجان و برخی شهرهای دیگر رایج است، ۳) گویش رشتی که در رشت و حومه به آن سخن می‌گویند، ۴) گالشی که گویش رایج در کوهپایه‌های جنوب شرق گیلان است و ۵) گیلکی رودبار که در رودبار، رستم‌آباد و برخی شهرهای دیگر رواج دارد. در این پژوهش به گویش لاهیجانی پرداخته می‌شود و از آنجاکه به لحاظ زبان‌شناختی، گویش‌های زبان گیلکی از نظر صرفی، نحوی و آوایی تفاوت‌هایی دارند (نک. شعبانی، ۱۳۹۹)، نتایج این تحقیق ممکن است در برخی جنبه‌ها متفاوت با سایر گویش‌ها باشد.

در این مطالعه سعی می‌شود تا با رویکردی رده‌شناختی به توصیف چگونگی بازنمایی شمار در زبان گیلکی دست یافته شود تا وجه دیگری از این زبان که براساس معیارهای یونسکو زبانی «قطعا در معرض خطر»^۶ است روشن گردد. در بخش‌های بعدی پژوهش مطالعات مرتبط با موضوع شمار در گیلکی و سایر زبان‌های ایرانی از نظر می‌گذرد و در ادامه

-
1. free pronoun
 2. bound pronoun
 3. Oranski, I. M.
 4. Schmitt, R.
 5. Christensen, A.
 6. definitively endangered

ذیل بررسی داده‌ها بازنمایی شمار در ضمائر و اسم‌ها بررسی می‌گردد. همچنین به ملاحظات معنی‌شناختی و کاربردشناختی پیرامون شمار پرداخته خواهد شد.

۲- پیشینه پژوهش

راستارگویوا^۱ با همکاران (2012) در کتاب خود که به توصیف دستور زبان گیلکی (گونه رشتی) پرداخته‌است، وی در بخش ساخت‌واژه اشاراتی به شمار در این زبان داشته‌است و ضمن اشاره به تکواژ جمع /-an/ خاطرنشان می‌کند که نشانگر /-ha/ نیز تحت تأثیر زبان فارسی در برخی از اسم‌ها مانند tʃizha (چیزها) استفاده می‌شود. به اعتقاد راستارگویوا، اسم جمع و مفاهیم انتزاعی همیشه به صورت مفرد کاربرد دارند. همچنین، برخی اسامی نکره اگرچه به صورت مفرد به کار می‌روند اما دارای مفهوم جمع هستند.

تاجایی که مطلع‌ایم پژوهش دیگری با موضوع شمار در زبان گیلکی نشده‌است. لذا در ادامه، مختصر به پژوهش‌هایی با این موضوع در زبان فارسی و برخی زبان‌های ایرانی اشاره می‌شود. همچنین به ذکر مطالعاتی پرداخته می‌شود که براساس رده‌شناختی در سایر زبان‌ها ازجمله زبان‌های آفریقایی، اروپایی، امریکایی و برخی زبان‌های خاورمیانه مانند عربی شده‌است.

علی‌نژاد و طیب (۱۳۸۵) شمار در مقوله اسم زبان فارسی را به‌لحاظ رده‌شناختی، نحوی، معنایی و صرفی مطالعه کرده‌اند. آنها عبارتی مانند «چند کتاب» را جمع نحوی و عبارتی چون «کتاب‌ها» - شکل گرفته با وندافزایی - را جمع صرفی در نظر گرفته‌اند. به‌لحاظ معنی‌شناختی، ساخت‌هایی را در زبان فارسی معرفی کرده‌اند که در آنها مفهوم تعدد مورد نظر نیست بلکه افاده تکرار، انواع، مجموعه، مکان‌ها و تکرار می‌کنند. به اعتقاد نویسندگان، اسم مفرد و جمع تکواژ دارند؛ اولی تکواژ صفر و دومی نشانگر جمع «ها». آنها رفتار تکواژ جمع را همسو با کهنمویی‌پور (۲۰۰۰) بر روی پیوستار تصریفی-اشتقاقی در نظر می‌گیرند. اگرچه این تکواژ معنی کلمه را تغییر نمی‌دهد و از این حیث مانند وند تصریفی عمل می‌کند، اما تکیه‌بر است و جایگاه تکیه را تغییر می‌دهد که از این جهت رفتار وندهای اشتقاقی را دارد. علیزاده و همکاران (۱۳۹۹) تحول تاریخی ضمائر انعکاسی در فارسی را مطالعه کرده‌اند و براساس سلسله‌مراتب نمایه‌سازی شخص و شمار، ترتیب ظهور و نحوه تحول آنها را بررسی

1. Rastorgueva, V.

کرده‌اند. آنها ترتیب ظهور و بسامد رخداد این عناصر را به‌ترتیب سوم شخص، اول شخص و دوم شخص معرفی می‌کنند و نشان می‌دهند که این ترتیب تابع سلسله‌مراتب جاندار نیست و به‌لحاظ شمار، صورت مفرد دارای اولویت است.

امجدیان و علایی (۱۳۹۱) به بررسی تمایز بین اسامی شمار و ناشمار پرداخته‌اند. آنها معتقدند این تمایز حاصل پدیده‌شناسی «تابع تحدید»^۱ است که در آن گویشور اشیای پیرامون خود را تعریف و بازتعریف می‌کند. آنها معتقدند اگرچه برخی زبان‌شناسان پدیده‌های ناشمار مانند «آب» را همگن و تقسیم‌پذیر می‌دانند، بدین معنی که آنها را می‌توان به قسمت‌هایی از همان مواد تقسیم کرد، چنین مفهومی را نمی‌توان صرفاً مربوط به این دسته از اسامی در نظر گرفت زیرا با توجه به اینکه انسان عقلایی است، می‌تواند با توجه به نیاز خود عناصر را در مقوله‌های معنایی مختلف جای دهد و به‌عنوان مثال اسم قابل شمارش را به نحوی به کار برد که همچون اسامی ناشمار همگن و تقسیم‌پذیر تلقی شود.

مصطفوی (۱۴۰۰) مقوله شمار را در برخی گونه‌های زبانی کرمان با رویکرد رده‌شناختی مطالعه کرده‌است. با توجه به پیکره وی، تمام داده‌های زبانی به مفرد و جمع تقسیم می‌شوند. مفرد بدون نشانه و جمع دارای نشانه است. از آنجاکه در گونه‌های بررسی‌شده نشانگر جمع یک پسوند است که به اسم متصل می‌شود، نشاننداری جمع از نوع ساخت‌وازی است. وی این نوع نشاننداری را رایج‌ترین شیوه در زبان‌های دنیا معرفی می‌کند. علاوه بر راهبرد ساخت‌وازی، نشاننداری شمار در این گونه‌های زبانی به صورت نحوی نیز روی می‌دهد.

به گفته ویدرین^۲ (2022)، در زبان دن شرقی^۳ شمار با واژه جمع dhùn نشان داده می‌شود. ابزارهای دیگر نشان دادن جمع عبارت‌اند از پسوند جمع برای واژه‌های خویشاوندی^۴، دوگان‌سازی^۵ و همچنین تغییر لحن^۶ در صفت‌ها. موارد استثنا در این زبان با توجه به سلسله‌مراتب جاندار^۷ تبیین می‌گردد. از دیگر راهبردهای صوری بیان شمار دوگان‌سازی کامل فعل و استفاده از صورت جمع پیشوند فعلی است. در این پژوهش همچنین همبستگی بین حالت و نشاننداری شمار نشان داده می‌شود.

1. delimitation function

2. Vydrin, V.

3. Eastern Dan

4. kinship term

5. reduplication

6. tonal modification

7. animacy hierarchy

فهری^۱ (2022) شمار را در گروه اسمی، فعل و ضمائر در زبان عربی بررسی کرده‌است. شمار در گروه‌های اسمی به‌لحاظ کارکرد و بازنمایی بیشترین تنوع را نشان می‌دهد. ضمائر در این زبان، به‌لحاظ شخص، شمار، جنس و حالت متفاوت است اگرچه همتابینی^۲ و شکاف^۳ نیز در صیغگان به چشم می‌خورد. شمار در اسم‌ها در حالت مفرد بی‌نشان و در حالت مثنی^۴ و جمع نشاندار است. مطابقه فعل و محمول صفتی با شمار در زبان عربی الزامی است. باخ^۵ (2022) نشان می‌دهد تجلی ساخت‌واژی شمار در زبان اسپتان^۶ بسیار متنوع است. در گونه‌های غربی این زبان شمار به‌صورت تکواژ بازنمایی دارد حال‌آنکه در سایر گونه‌ها این پدیده با افراشتگی واکه^۷، تکیه و کشش واکه^۸ مشخص می‌شود. شمار فعلی در این زبان وجود ندارد. استفاده از ضمیر جمع دوم شخص جهت بیان مؤدبانه در این زبان به چشم می‌خورد. همچنین در بافت‌هایی مانند پرسشی و نفی، واژه جمع خوانش غیرجمع دارد. به گفته استگووچ^۹ (2022)، از میان زبان‌های هندواروپایی، به زبان اسلونایی بیشتر توجه شده چون در حالت مثنی نشاندار است. نظام شمار در این زبان با سایر مقوله‌های دستوری ازجمله جنس و حالت تعامل دارد. در این زبان ضمائر به‌لحاظ شمار به سه دسته تقسیم می‌شوند: الف) ضمیری که نشاندار هستند، ب) ضمیری که صیغگان تصریفی آنها براساس شمار محدود می‌شود، و ج) ضمیری که شمار در آنها هیچ تغییری ایجاد نمی‌کند. به‌علاوه در زبان مذکور شمار فعلی پدیده‌ای زایا محسوب نمی‌شود. در این زبان نیز کاربرد مؤدبانه/ رسمی ضمیر دوم شخص جمع جهت اشاره به دوم شخص مفرد به چشم می‌خورد. تعمیم در این زبان به واسطه اسم مفرد و جمع نشان داده می‌شود و اسم مثنی چنین کاربردی ندارد. طبق مطالعه باگیروکوا^{۱۰} و همکاران (2022)، در سیرکاسیان غربی^{۱۱} که زبانی بساوندی^{۱۲} است، تکواژ جمع هم به اسامی مفرد متصل می‌شود و هم به اسامی توده و گاه به‌لحاظ

1. Fehri, A.
2. syncretism
3. gap
4. dual
5. Bach, X.
6. occitan
7. vowel raising
8. vowel length
9. Stegovec, A.
10. Bagirokova, I.
11. West Circassian
12. polysynthetic

معناشناختی مفهوم متفاوتی را بازنمایی می‌کند. بازنمایی شمار در اسامی در حالت‌های مختلف با پسوندهای -xe و -me صورت می‌گیرد که غالباً می‌توانند به جای یکدیگر یا هم‌زمان به کار روند، اگرچه در برخی بافت‌ها تنها استفاده از پسوند -me مجاز است. در اسم با ارجاع نامشخص و ساخت ملکی، اگرچه نشانگر جمع تظاهر ندارد اما خوانش جمع به دست داده می‌شود.

جاکوبی^۱ و دیمندال^۲ (2022) به بررسی شمار در تمام مقوله‌های واژگانی اصلی در زبان کارکو^۳ پرداخته‌اند. در اسم‌ها انتخاب پسوند شمار غالباً با تعلق اسم به یک گروه معنایی خاص تعیین می‌شود. صفت، صفات اشاره، ادات و ضمائر در بازنمایی مفرد و غیرمفرد تضاد نشان می‌دهند. شمار فعل که با ستاک مفرد و جمع بیان می‌شود نقش مهمی در نظام واژنحوی این زبان ایفا می‌کند. این ستاک‌ها با شمار رویداد و انبازان رویداد تعامل دارند. ستاک جمع در بندهایی که گذرای پایینی دارند خوانش مجهول یا انعکاسی^۴ به دست می‌دهند.

در زبان گونیاندی^۵ که مک‌گرگور^۶ (2022) آن را بررسی کرده‌است، نشانگر شمار می‌تواند اختیاری در گروه اسمی به صورت پی‌بست تظاهر یابد. کلمات غالباً از حیث شمار بی‌نشان هستند و تنها ضمائرند که شمار در آنها به صورت یک مقوله تصریفی بازنمایی دارد. به علاوه تعداد معدودی ستاک اسمی و فعلی نیز در این زبان وجود دارند که شمار در آنها نشان داده می‌شود.

گیل^۷ (2022) به مطالعه چهار گونه زبانی اندونزیایی پرداخته‌است. به طور کلی شمار نقش چندانی در نظام دستوری این زبان ایفا نمی‌کند. راهبردهای گوناگونی جهت بازنمایی اختیاری شمار در این زبان وجود دارند که برخی از آنها عبارت‌اند از دوگان‌سازی، و کاربرد طبقه‌نما، کلمه جمع و ضمائر مثنی. دوگان‌سازی در این زبان علاوه بر جمع، در بیان اندازه، تکرار^۸، ادامه‌دار بودن^۹ و غیره کاربرد دارد.

1. Jakobi, A.

2. Dimmendaal, G.

3. Karko

4. reflexive

5. Goonyandi

6. McGregor, W.

7. Gil, D.

8. iterativity

9. durativity

چنانچه مشاهده شد در مطالعات داخلی، مقوله شمار در اسامی زبان فارسی بررسی شده اما در زبان گیلکی بدان اشاراتی گذرا شده است. با توجه به پیشینه، بررسی رده‌شناختی شمار در بسیاری زبان‌ها مطالعه و توصیفی گسترده از آن شده است. از آنجاکه شمار در زبان گیلکی به لحاظ رده‌شناختی مطالعه نشده بررسی آن می‌تواند زمینه‌ساز مطالعات گسترده‌تر نحوی و کاربردشناختی درباره شمار در این زبان باشد.

۳- تحلیل داده‌ها

داده‌های این پژوهش از گفتار روزمره گویشوران بومی لاهیجان و شم زبانی یکی از نویسندگان به دست آمده است. تحلیل داده‌ها مطابق چارچوب معرفی شده آکاوایو و دنیل (2022) است که در پرسش‌نامه بررسی رده‌شناختی شمار در زبان ارائه شده. براین اساس، نظام شمار در ضمائر و اسامی زبان گیلکی توصیف می‌گردد. همچنین به مطالعه شمار به لحاظ ساخت‌واژه پرداخته می‌شود. علاوه بر این، برخی ساخت‌های نحوی و نیز ویژگی‌های معناشناختی و کاربردشناختی مرتبط با پدیده شمار نیز بررسی می‌گردد.

۳-۱- ضمائر شخصی

ضمائر در زبان گیلکی به لحاظ شخص (اول، دوم، سوم)، شمار (مفرد، جمع) و حالت (فاعلی، مفعولی، اضافی) متفاوت هستند. مثال‌های ۲ تا ۴ برخی از صورت‌ها و بافت‌هایی را که ضمائر آزاد به صورت فاعلی، مفعولی و اضافی به کار رفته‌اند نشان می‌دهد.

- (2) mu bu-fo-m memoni
مهمونی اشم-رفت-نمود من.فاعلی
«من رفتم مهمونی.»

- (3) Ali diru ma bə-diə
دید-نمود من.مفعولی دیروز علی
«علی دیروز من رو دید.» =

- (4) i mi xona
خونه است من.اضافی این
«این خونه منه.»

جدول ۱- ضمائر شخصی در حالت‌های فاعلی، مفعولی و اضافی

شخص	مفرد			جمع		
	۱	۲	۳	۱	۲	۳
فاعلی	mu	tu	u	amə	ʃəmə	uʃon
مفعولی	ma	ta	unə	amə	ʃəmə	uʃonə
اضافی	mi	ti	unə	ami	ʃimi	uʃonə

چنانکه در جدول (۱) مشاهده می‌شود، ضمائر اول شخص مفرد و همچنین دوم شخص مفرد در هر سه حالت فاعلی، مفعولی و اضافی به صورت‌های متفاوتی تظاهر دارند، درحالی‌که در سوم شخص مفرد در حالت مفعولی و اضافی همتابینی در صیغگان دیده می‌شود. ضمائر اول شخص جمع و دوم شخص جمع نیز در حالت‌های فاعلی و مفعولی صورت یکسان اما ضمیر سوم شخص جمع در حالت فاعلی صورتی متمایز از حالت مفعولی و اضافی دارد.

۳-۲- گروه اسمی

اسم مفرد در گیلکی مانند فارسی به لحاظ ساخت‌واژی بی‌نشان است؛ کلمه livon (لیوان) در مثال (۱) مفرد و فاقد نشانگر است. اسم با شمار جمع فارغ از نقش به کمک تکواژ جمع نشاندار می‌شود. چنانکه در مثال (۶) مشهود است نشانگر جمع /on/ به اسم midad (مداد) متصل شده‌است.

- (5) livon miz-ə sər hanna
هست سر میز-اضافی لیوان
«لیوان رو میزه.»
- (6) midad-on-ə dʒəmə kun
نقش‌نمای مفعولی-تکواژ جمع-مداد جمع کن
«مدادا رو جمع کن.»
- (7) zak-on bazi ka də-rə-n
ش۳ج-هست-پیشوند فعلی صفت مفعولی.کردن بازی تکواژ جمع-بچه
«بچه‌ها دارن بازی می‌کنن.»

ذکر این نکته لازم است که تکواژ جمع برای اسامی جاندار و غیرجاندار دارای صورت یکسان است و جاننداری در بازنمایی صورتی شمار نقشی ندارد. مشاهده می‌شود که در مثال‌های ۵ تا

۷ livon (لیوان) و midad (مداد) غیرجاندار و zak (بچه) جاندار است و در هر سه مورد تکواژ /on/ به کار رفته است.

درایر^۱ (1989) تکواژ جمع را در ۳۰۷ زبان بررسی کرده است. طبق یافته‌های پژوهش وی در ۲۵۹ زبان، مفهوم جمع به صورت تکواژ روی اسم ظاهر و در ۴۸ زبان با واژه‌های جمع بیان می‌گردد. در زبان گیلکی نیز همسو با یافته‌های درایر مفهوم جمع با اتصال تکواژ جمع به اسم نشان داده می‌شود.

۳-۲-۱- طبقه‌نما

طبقه‌نما^۲ به عنوان یکی از ابزارهای طبقه‌بندی جهان پیرامون، در مطالعات مربوط به شمار در رده‌شناسی نقشگرا برای صاحب‌نظران مهم بوده است (Aikhenvald: 2006). به عقیده آخنوالد^۳ (2000) طبقه‌نماها اسم را به تنهایی طبقه‌بندی می‌کنند. در برخی زبان‌ها مانند ژاپنی تکواژ طبقه‌نما در کنار عدد به کار می‌رود و مرجع را از حیث جاندار، شکل یا سایر مشخصه‌های ذاتی طبقه‌بندی می‌کند. در دسته‌ای دیگر از زبان‌ها، طبقه‌نما روی فعل ظاهر می‌شود و اسم (فاعل جمله لازم و مفعول مستقیم) را به لحاظ شکل، انسجام و جاندار طبقه‌بندی می‌کند. به زعم آخنوالد (2000)، در زبان‌هایی که دارای نظام پیچیده اعداد هستند استفاده از طبقه‌نماها به عدد بستگی دارد. در بسیاری از زبان‌ها استفاده از طبقه‌نما با اعداد کوچک الزامی و با اعداد بزرگ‌تر اختیاری است. به عنوان مثال در یک زبان آسترونزیایی^۴ استفاده از طبقه‌نماهای عدد برای اعداد یک تا سه الزامی است و با سایر اعداد اختیاری. در زبان نانگ^۵ طبقه‌نما برای اعداد مضرب ده به صورت اختیاری استفاده می‌شود.

در زبان گیلکی در صورتی که پیش از اسم هر عددی به کار رود، الزاما پس از عدد از طبقه‌نما استفاده می‌شود. در مثال‌های (۸-۱۰) مشاهده می‌شود که پس از عددهای jək (یک) و su (سه) طبقه‌نما /tə/ به کار رفته است. در صورت کاربرد عددهای بیشتر از ۱، اسم به همان صورت مفرد تظاهر می‌یابد و نشانگر جمع به اسم متصل نمی‌شود. در مثال (۹) /musafər/ (مسافر) دارای صورت مفرد است.

1. Dryer, M.
2. Classifier
3. Aikhenvald, P.
4. Austronesian
5. Nung

- (8) jək tə gul bə-tʃiə
 ۳ش.م.چید-نمود گل طبقه-نما-یک
 «یه گل چید.»

- (9) su tə musafər nə-ma-n
 ۳ش.ج-آمد-نمی مسافر طبقه-نما-سه
 «سه تا مسافر نیومدن.»

در صورتی که گروه اسمی معرفه باشد و در آن صفت اشاره نباشد استفاده از نشانگر جمع الزامی است (مثال ۱۰). بنابراین معرفگی گروه اسمی در مثال زیر در تظاهر تکواژ جمع نقش دارد. در این مثال با وجود عدد بیش از ۱ و طبقه-نما پیش از اسم، تکواژ جمع /on/ به musafər متصل شده است.

- (10) su tə musafər-on bə-ma-n
 ۳ش.ج-آمد-نمود تکواژ جمع-مسافر طبقه-نما سه
 «سه تا مسافرا اومدن.»

در مثال زیر مشاهده می‌شود که صفت اشاره نیز خود می‌تواند به عنوان عامل معرفه ساز عمل کند که در این صورت نشانگر جمع تظاهر ندارد. در مثال (۱۱)، /u/ وابسته پیشین اسم است و اسم مفرد به کار رفته است. در زبان فارسی نیز براساس ماهوتیان (۱۳۷۸: ۱۸۶) استفاده از صفت اشاره به همراه اسامی مفرد و جمع نشانگر معرفگی است.

- (11) u su tə musafər bə-ma-n
 ۳ش.ج-آمد-نمود مسافر طبقه-نما سه اون
 «اون سه تا مسافر اومدن.»

نکته اینکه طبقه-نماها در زبان گیلکی با اسامی قابل شمارش به کار می‌روند و در صورتی که عدد و طبقه-نما در کنار اسم غیرقابل شمارش قرار گیرد، منظور اشاره به ظرفی است که مصداق غیرقابل شمارش در آن قرار دارد. در مثال زیر، du tə ab (دو تا آب) به دو بطری/ لیوان آب اشاره دارد.

- (12) du tə ab bar
 بیار آب تا دو
 «دو تا آب بیار.»

بدین ترتیب، از آنجا که طبقه‌نما به همراه عدد به کار می‌رود و اسامی توده قابل شمارش نیستند طبقه‌نما نیز به همراه اسامی توده استفاده نمی‌شود. البته در منابع بررسی شده نگارندگان مشاهده شد که بودومو^۱ و وو^۲ (2009)، وجود طبقه‌نماهای عدد در یک زبان را نشانه این می‌داند که اسامی آن زبان ذاتا اسم توده هستند که البته، گبهارت^۳ (2011) این استدلال را مردود می‌داند.

برخی معتقدند که طبقه‌نما در زبان‌های هندوایرانی بر اثر تماس با سایر زبان‌ها کاربرد پیدا کرده است زیرا به لحاظ رده‌شناختی طبقه‌نما در خانواده زبانی هندواروپایی کاربرد نداشته است (Matisoff, 1978؛ Kaufman, 1988 به نقل از Catheart et al, 2021). بعضی دیگر حضور طبقه‌نما در این زبان‌ها را پاسخی برای حضور نشانگر جمع اختیاری می‌دانند. به اعتقاد کتکارت^۴ و همکاران (2021) باور دوم با تعمیم گرینبرگ-سانچز-اسلوبین^۵ مطابقت دارد. براساس این تعمیم حضور طبقه‌نماهای عدد در یک زبان با حضور نشانگر جمع اجباری در اسم‌ها همبستگی منفی دارد. به بیان دیگر اگر در زبانی طبقه‌نما عدد کاربرد داشته باشد نشانگر جمع در آن زبان یا اختیاری است یا اساسا وجود ندارد. این در حالی است که در زبان گیلکی معرفگی در تظاهر نشانگر جمع نقش دارد. گرینبرگ^۶ (1974) نیز معتقد است در زبان‌هایی که طبقه‌نمای عدد وجود دارد نشانگرهای جمع اجباری کاربرد ندارد. اگرچه بیسانگ^۷ (2013) در مطالعه خود با مثال‌هایی جهانی‌های گرینبرگ را به چالش می‌کشد. مثال (۹) نیز نشان می‌دهد که با وجود حضور طبقه‌نما، معرفگی موجب الزام تجلی نشانگر جمع در ساخت می‌گردد.

در مثال‌های ۸ تا ۱۰ نشان داده شد که در زبان گیلکی حضور طبقه‌نما به همراه عدد الزامی است. در زبان فارسی نیز در صورتی که اسم همراه با عدد جمع باشد، حضور طبقه‌نما اجباری است. این در حالی است که ماهوتیان (۱۳۷۸) طبقه‌نما «تا» را در زبان فارسی به عنوان یک طبقه‌نما عام، اختیاری معرفی می‌کند و اظهار می‌دارد این طبقه‌نما با اسامی

1. Bomodo, A.
2. Wu, Y.
3. Gebhart, L.
4. Catheart, Ch.
5. Greenberg-Sanches-Slobin generalization
6. Greenberg, J.
7. Bisang, W.

قابل‌شمارش و با اسامی مشخصی که نشانه جمع دارند می‌توانند به‌کار روند مانند دو تا پسر/ پسر. به اعتقاد لوئیس گبهارت (2007) حضور طبقه‌نما «تا» در بافتی نحوی مانند «پنج تا از پسرها دیر رسیدند.» اختیاری نیست.

براساس بسیاری از مطالعات، تکواژهای جمع با طبقه‌نماها در توزیع تکمیلی هستند و همزمان به‌کار نمی‌روند. برخی از تحلیل‌های نحوی علت این توزیع تکمیلی را در این می‌دانند که تکواژ جمع و طبقه‌نما تجلی یک هسته نقشی هستند. در زبان‌هایی مثل چینی و ژاپنی که تکواژ جمع و طبقه‌نما همزمان حضور دارند این دو عنصر تجلی یک هسته نقشی نیستند (Kim & Melchin, 2018). همان‌طور که در مثال (۱۰) در گیلکی در گروه اسمی معرفه تکواژ جمع همزمان با طبقه‌نما به‌کار می‌رود.

۳-۲-۲- دوگان‌سازی

دوگان‌سازی فرایندی ساخت‌واژی است که طی آن واحدهای واجی یک کلمه با اهداف معنایی یا دستوری تکرار می‌شوند (Rubino, 2013). این فرایند به دو صورت کامل و ناقص در زبان‌ها روی می‌دهد. مطابق روبینو^۱ (2013) در زبان‌هایی که دوگان‌سازی ناقص کاربرد دارد جزء مکرر معمولاً در ابتدای واژه ظاهر می‌شود اگرچه در جایگاه میانی و پایانی واژه نیز یافت می‌شود. در زبان‌های گوناگون دوگان‌سازی در اسم‌ها برای اشاره به شمار، حالت، معرفگی و غیره کاربرد دارد.

مثال (۱۳)، نمونه‌ای از دوگان‌سازی ناقص در گیلکی را نشان می‌دهد. در این جمله جزء مکرر mitab (متاب) به همراه پایه kitab (کتاب) برای اشاره به چند هستار یکسان یا مشابه (چند کتاب یا کتاب، دفتر و سایر لوازم‌التحریر) به‌کار رفته‌است.

(13) ti kitab mitab-ə dʒəma kun
کن جمع حالت مفعولی-متاب کتاب توافاضی
«کتاب متابو جمع کن.»

۳-۳- مطابقه و نحو شمار

در این بخش، به نحو شمار پرداخته می‌شود. در زبان گیلکی، در یک گروه اسمی ضمائر اشاره، صفت و سایر وابسته‌های اسم به همراه اسم به‌کار می‌روند و در هیچ‌یک از آنها الزام

1. Rubino, C.

مطابقه با اسم به‌لحاظ شمار وجود ندارد. در مثال (۱۴) علی‌رغم حضور عدد su (سه)، وابسته‌های اسم نشاندار نشده‌اند.

(14) məɾjəm-ə u su tə surx-ə ləbas

لباس اضافی-سرخ تا سه اون اضافی-مریم

«اون سه تا لباس قرمز مریم»

۳-۳-۱- عدد به‌عنوان محمول

عدد می‌تواند به‌عنوان محمول جمله نیز به‌کار رود اما در جایگاه محمول کاربرد طبقه‌نما الزامی است. در مثال (۱۵) الف) پس از jɪf (شش) طبقه‌نما tə به‌کار رفته‌است و حاصل آن ساختی دستوری است درحالی‌که استفاده از عدد به تنهایی در این جایگاه موجب بدساخت شدن جمله می‌شود. در جمله (۱۵) ب) jɪf (شش) به تنهایی به‌عنوان محمول به‌کار رفته‌است و جمله نادرستی است:

(15) الف) sib-on jɪf tə b-un (ب) sib-on jɪf bu-n * (15)

ش-چ بود طبقه‌نما شش تکواژ جمع-سیب ش-چ بود شش تکواژ جمع-سیب

«سیب شش تا بودن»

«سیب شش بودن»

۳-۳-۲- ساخت همپایه

هنگامی که دو گروه اسمی به صورت همپایه به‌کار می‌روند نشانگر جمع روی هر دو عضو ظاهر می‌شود (مثال ۱۶). در چنین ساخت‌هایی حرف ربط می‌تواند حذف شود که در این صورت نشانگر جمع تنها بر روی سازه دوم تظاهر می‌یابد درحالی‌که سیطره معنایی آن هر دو عنصر را در بر می‌گیرد (مثال ۱۷). شایان توجه است در مثالی که پیش‌تر ذکر شد هر دو عضو در ساخت همپایه به یک مقوله معنایی تعلق دارند (ظروف آشپزخانه). به بیان دقیق‌تر، این عبارت‌ها ترکیبات همایند محسوب می‌شوند. در صورتی که دو عنصر باهمایی نداشته باشند حضور حرف ربط و تظاهر نشانگر جمع بر هر دو سازه اجباری است (مثال ۱۸ الف). بدساختی جمله (۱۸ ب) ناشی از آن است که این دو عنصر در گیلکی باهمایی ندارند و متعلق به یک مقوله معنایی نیستند. در (۱۷ ج) مشاهده می‌شود در ساخت‌هایی که باهمایی ندارند حضور حرف ربط همپایه‌ساز بین عنصر اول که مفرد است و عنصر دوم که صورت جمع دارد الزامی است.

(16) qafuq-on-o tʃəŋgal-on-ə bar

- آر. نمود امری نقش‌نمای مفعولی-تکواژ جمع-چنگال و-تکواژ جمع-قاشق
«قاشقا و چنگالا رو بیار.»
- (17) qafuq tʃəŋgal-on-ə bar نقش‌نمای مفعولی-تکواژ جمع-چنگال قاشق
آر. نمود امری «قاشق چنگالا رو بیار.»
- (18) a. mədad-on-o dʒurab-on-ə dʒəma kun کن جمع نقش‌نمای مفعولی-تکواژ جمع-جوراب و-تکواژ جمع-مداد
«مدادا و جورابا رو جمع کن.»
- b.* mədad dʒurab-on-ə dʒəma kun کن جمع نقش‌نمای مفعولی-تکواژ جمع-جوراب مداد
«*مداد جورابا رو جمع کن.»
- c. mədad o dʒurab-on-ə dʒəma kun کن جمع نقش‌نمای مفعولی-تکواژ جمع-جوراب و مداد
«مداد و جورابا رو جمع کن.»

۳-۴- معناسناسی و کاربردشناسی

در این بخش به بررسی کاربردشناختی شمار در زبان گیلکی و به‌طور مشخص نقش آن در رعایت ادب و تعمیم می‌پردازیم.

۳-۴-۱- رعایت ادب و تکریم

در زبان گیلکی همچون زبان فارسی، فعل غالباً به‌لحاظ شخص و شمار با فاعل مطابقت دارد. در مثال (۱۹)، مطابقت فعلی با شناسه فعلی əm با فاعل اول شخص مفرد mu برقرار شده‌است و در مثال (۲۰) فاعل جمع و سوم شخص zak-on موجب تجلی وند فعلی ən شده‌است.

- (19) mu qəza xordə dər-əm ۱.ش.م-وجود دارد ص.م.خورد غذا من
«من دارم غذا می‌خورم.»

- (20) zak-on hajət-ə meən bazi ka dər-ən ۳.ش.ج-وجود دارد در حال بازی درون اض-حیاط جمع-بچه
«بچه‌ها دارن توی حیاط بازی می‌کنن.»

اما عواملی وجود دارند که مطابقت فعل به‌لحاظ شمار را دستخوش تغییر می‌کند. یکی از مواردی که موجب عدم مطابقت می‌شود تکریم است. ابراز ادب و احترام معمولاً در زبان با به‌کار بردن ضمائر جمع و اسامی احترام‌آمیز (مانند جناب‌عالی)، اسامی حرفه‌ای (مانند دکتر،

استاد) و اسامی مذهبی (مانند حاج آقا) صورت می‌گیرد. «ادب» یکی از ویژگی‌های دستوری است که در تعداد زیادی از زبان‌های دنیا وجود دارد اما تنها ۲۵٪ از زبان‌ها این مفهوم را با استفاده از ضمیر دوم شخص بیان می‌کنند (Helmbrecht, 2013). براون^۱ و گیلمن^۲ (۱۹۶۰) ضمایر خطاب را از این حیث به دو دسته ضمایر «آشنا»^۳ (T pronouns) و ضمایر «ادب»^۴ (pronouns V) تقسیم می‌کنند. از جمله مناطقی که بیان احترام با استفاده از ضمایر در آنها کاربرد ندارد آمریکای شمالی و جنوبی، استرالیا، گینه‌نو و بیشتر نواحی آفریقا است. در گیلکی چنانچه در بخش ۳-۴-۱ دیدیم استفاده از ضمیر و شناسه فعلی جمع عدم مطابقه بین صورت و معنای مفرد/جمع را نشان می‌دهد. در مثال (۲۱) می‌بینیم که ضمیر دوم شخص جمع برای رعایت ادب جهت خطاب به فردی که جایگاه بالاتری دارد و یا غریبه است استفاده می‌شود. بدین‌منظور، شناسه فعلی نیز به صورت دوم شخص جمع به کار می‌رود. این کاربرد عدم مطابقه بین صورت و مفهوم مفرد/جمع را نشان می‌دهد.

(21) ʃəmə butə bin

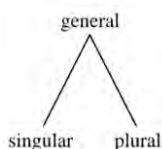
ش.ج.بود.نمود گفته شما

«شما گفته بودین.»

۳-۴-۲- تعمیم

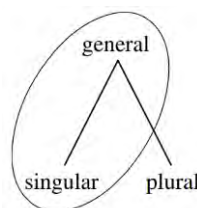
کوربت^۵ (2004) در بخشی از بررسی رده‌شناختی نظام شمار زبان‌ها به خوانش عام می‌پردازد، بدین معنی که اسم می‌تواند بدون ارجاع به شمار استفاده شود. وی این صورت را «عدد عام»^۶ می‌خواند و آن را خارج از نظام شمار در نظر می‌گیرد. این مفهوم را می‌توان معادل جنس‌بودگی دانست. وی از این‌رو چهار نظام معرفی می‌کند. در زبان‌های گروه اول مفهوم عام صورتی مجزا دارد که می‌تواند بیانگر یک یا چند هستار باشد. این صورت متمایز از صورت مفرد و جمع است.

1. Brown, R
2. Gilman, A.
3. familiar
4. polite
5. Corbett, G. G.
6. general number

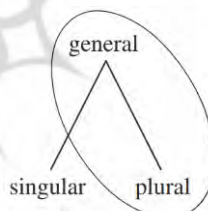
شکل ۱. عام، مفرد و جمع به صورت مجزا (کوربت، ۲۰۰۴: ۱۱)

در گروه دوم از صورت مفرد برای بیان جنس‌بودگی استفاده می‌کنند و جمع صورتی مجزا دارد. در این زبان‌ها نبودِ نشانگر جمع امکان خوانش مفرد و همچنین عام را فراهم می‌کند.

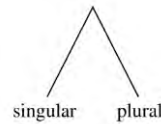
شکل ۲. عام/مفرد در مقابل جمع (همان: ۱۳)

سومین گروه به نظامی اشاره دارد که در آن مفهوم جمع و عام، با صورتی یکسان نشان داده می‌شود که متفاوت با صورت مفرد است. کوربت (۲۰۰۴) معتقد است نظام پایه‌ای شمار در هیچ زبانی شامل این نوع نمی‌شود اگرچه در برخی زبان‌های زیرمجموعه سایر نظام‌های مذکور نمونه‌های معدودی وجود دارد که صورت جمع خوانش عام نیز دارد. وی علت این خلأ را «نشان‌داری» می‌داند؛^۱ از آنجاکه صورت مفرد در مقایسه با جمع، غالباً به‌عنوان صورت بی‌نشان در نظر گرفته می‌شود، صورت مفرد، عضوی است که می‌تواند به‌عنوان صورت خنثی به‌کار رود.

شکل ۳. جمع / عام در مقابل مفرد (همان: ۱۶)

آخرین گروه نظامی است که الزاماً عدد با اسم بیان می‌شود و زبان انگلیسی از آن جمله است. در زبان‌های متعلق به این گروه، صورتی خارج از نظام شمار به‌کار نمی‌رود.

شکل ۴. مفرد در مقابل جمع (همان: ۱۹)

در زبان گیلکی، یکی از کاربردهای اسم جنس، بیان تعمیم است. در جملاتی که اسم با معنای اسم جنس به کار می‌رود غالباً از صورت مفرد استفاده می‌شود (مثال ۲۲). در این ساخت‌ها اسم مفرد جهت افاده مفهوم جمع به کار می‌رود و شاهد عدم تطابق بین صورت و معنا هستیم. چنانکه در مثال (۲۳) مشاهده می‌شود، استفاده از صورت جمع چنین خوانشی به دست نمی‌دهد.

- (22) sib mufid isə
 ۳ش.م. هست مفید سیب
 «سیب مفیده»

- (23) * sib-on mufid isə-n
 ۳ش.ج. هست مفید تکواژ جمع-سیب
 «*سیب مفیدن»

۳-۴-۲-۱- جانداری و تعمیم

کوربت (2004) در بخشی از بررسی رده‌شناختی نظام شمار زبان‌ها به بحث خوانش عام اسامی پرداخته‌است و ضمن برشماری عوامل دخیل در نظام شمار در زبان‌های مختلف، سلسله‌مراتب جانداری^۱ را معرفی می‌کند:

speaker > addressee > 3rd person > kin > human > animate > inanimate
 (1st person pronouns) (2nd person pronouns)

سلسله‌مراتب جانداری از دیدگاه کوربت ۲۰۰۴ (آکواویوا و دنیل، ۲۰۲۲: ۱۸۲)

در مطالعات بین‌زبانی، نشاننداری مطابقه طبق سلسله‌مراتب فوق صورت می‌گیرد. به‌عنوان مثال در دو مورد اول، اگر در زبانی مطابقه برای دوم شخص نشاندار باشد الزاماً مطابقه اول

1. animacy hierarchy

شخص نیز در آن زبان وجود دارد. همان‌طور که مشاهده می‌شود، موجود بی‌جان در انتهای طیف قرار دارد بدین معنی که احتمال تأثیر این عامل در عدم مطابقت، بیشتر از سایر عوامل است. کوربت (2004) برای روشن‌تر شدن موضوع با مثالی از زبان ماریند^۱ نشان می‌دهد که در این زبان، برای فاعل جاندار، مطابقت بین صفت، اسم و حرف تعریف به‌لحاظ شمار صورت می‌گیرد اما برای فاعل بی‌جان این تمایز در مفرد یا جمع بودن نشان داده نمی‌شود.

به اعتقاد کوربت، هم اسم مفرد و هم اسم جمع می‌تواند معنای جنس داشته باشد اما در مثال (۲۳) می‌بینیم که استفاده از اسم با نشانگر جمع نمی‌تواند معنای جنس را داشته باشد. به نظر می‌رسد در زبان گیلکی، جاندار در چگونگی بازنمایی صوری مفهوم تعمیم نقش دارد. در مثال (۲۴) دیده می‌شود که جهت بیان این مفهوم در هستارهای جاندار از هر دو صورت مفرد و جمع می‌توان استفاده کرد بدون اینکه خدش‌ای به خوانش عام جمله وارد شود.

- (الف) mar xətərnak isə (ب) mar-on xətərnak isən^(۲)
 ۳ش.م. هست خطرناک مار ۳ش.ج. هست خطرناک تکوژ جمع-مار
 «مار خطرناکه.» «مارها خطرناکن.»

به این ترتیب، در گیلکی با لحاظ کردن متغیر جاندار، اسم مفرد و جمع می‌تواند معنای جنس داشته باشد. به گفته کوربت (2004) در زبان ماریند^۲ نیز برای فاعل جاندار، مطابقت بین صفت، اسم و حرف تعریف به‌لحاظ شمار صورت می‌گیرد اما برای فاعل بی‌جان این تمایز در مفرد یا جمع بودن نشان داده نمی‌شود. مثال‌های (۲۵) و (۲۶) نمونه‌هایی بیشترند:

- (25) zak xutə
 خوابیده بچه
 «بچه خوابیده.»
 zak-on xut-ən
 ۳ش.ج-خوابید تکوژ جمع-بچه
 «بچه خوابیده.»
 (26) libas-on zəmin-ə sər kətə/ kətən
 افتادن / افتاده روی اض-زمین جمع-لباس
 «لباس‌ها روی زمین افتاده/ افتادن.»

1. Marind

2. Marind

فاعل‌ها در مثال (۲۵) جاندار هستند و فعل نیز الزاما با آنها مطابقت دارد. درحالی‌که در جمله (۲۶) فاعل بی‌جان اگرچه جمع است اما فعل به‌طور اختیاری هم به صورت سوم شخص مفرد و هم جمع تظاهر می‌یابد. دیکسون (2012) نیز از بین مقوله‌هایی که در بازنمایی صوری شمار تأثیرگذارند به جاندار اشاره می‌کند.

۳-۴-۲-۲-تعمیم واژگانی

بافت دیگری که در آن به‌لحاظ شمار، مطابقت بین صورت و معنا به دلایل کاربردشناختی رعایت نمی‌شود، در حضور فعل‌هایی با مفهوم «گفتن» و «دانستن» است که جهت بیان مفهوم تعمیم به‌کار می‌رود. در حضور این فعل‌ها، فعل به صورت دوم شخص مفرد صرف می‌شود و ضمیر فاعلی به‌کار نمی‌رود (مثال ۲۷). در جمله (۲۷) گوینده به مخاطب خاصی اشاره ندارد، کمااینکه می‌توان از ساختار غیرشخصی (۲۸) با همان مفهوم استفاده کرد. مشابه چنین ساختی در زبان فارسی نیز کاربرد دارد. در زبان‌های کمترشناخته‌شده مانند اکسیتان نیز در مواجهه با افراد مسن‌تر یا با جایگاه اجتماعی بالاتر از دوم شخص جمع استفاده می‌شود. شیوه دیگر در این زبان برای افعال «گفتن» و «فکر کردن» استفاده از صورت سوم شخص جمع است (مثال ۲۹) (آکواویوا و دنیل، 2022: 182).

- (27) hitʃvəxt nu-doni tʃi piʃ hanə
میاد پیش چی می‌دانی-نفی هرگز
«هیچوقت نمی‌دونی چی پیش میاد!»

- (28) hitʃvəxt adəm nu-don-ə tʃi piʃ hanə
میاد پیش چی ۳م-دان-نفی آدم هرگز
«هیچوقت آدم نمی‌دونه چی پیش میاد!»

- (29)
'dizu ke lu 'mɛrɔ se turna'ra pas
say.PRS.3PL that the.M.SG mayor REFLX do.again.FUT.3SG not
prezen'ta
present.INF
'People say that the mayor will not run in the next election'

۴- نتیجه‌گیری

در این مطالعه، شمار در زبان گیلکی از دیدگاه رده‌شناسی و به‌لحاظ جنبه‌های ساخت‌واژی، نحوی، معنی‌شناسی، و کاربردشناسی بررسی شد. در این پژوهش نشان داده شد که ضمائر در حالت فاعلی، مفعولی و اضافی به صورت‌های گوناگونی تظاهر دارند. ضمائر اول شخص و دوم شخص مفرد در هر سه حالت صورت متفاوتی دارند درحالی‌که ضمائر اول شخص و دوم شخص جمع در حالت فاعلی و مفعولی صورت مشابه دارند و در حالت اضافی صورتی متفاوت. ضمیر سوم شخص مفرد و جمع نیز هر یک در حالت مفعولی و اضافی همتابینی نشان می‌دهد. در توصیف رفتار گروه اسمی نکته این‌که اساساً در صورت تظاهر اعداد بزرگ‌تر از یک پیش از اسم، تکواژ جمع به اسم متصل نمی‌شود اما در صورتی‌که گروه اسمی معرفه باشد نشانگر جمع الزاماً به آن افزوده می‌شود. در بحث شمار در گروه اسمی، دوگان‌سازی فرایندی است که طی آن کاربرد جزء مکرر به همراه پایه برای اشاره به چند هستار استفاده می‌شود. در بررسی نحو شمار نشان داده شد که کاربرد عدد به‌عنوان محمول الزاماً همراه با طبقه‌نما امکان‌پذیر است. همچنین در ساخت همپایه نشانگر جمع بر هر دو عنصر تظاهر می‌یابد اما در صورتی‌که هر دو عنصر به یک مقوله معنایی تعلق داشته باشند می‌توان تکواژ جمع را تنها به همراه عنصر دوم و بدون استفاده از حرف ربط به کار برد. در این مقاله به ذکر نمونه‌هایی از تعامل معناشناسی و کاربردشناسی شمار در زیربخش‌های رعایت ادب و تعمیم پرداخته شد.

پی‌نوشت

۱. در این پژوهش از سیستم آوانگاری IPA (الفبای آوانگاری بین‌المللی) استفاده شده‌است.
۲. برخی گویشوران جمله (۲۴ب) را در برخی بافت‌ها دارای خوانش معرفه نیز دانستند.

منابع

- ارانسکی یوسف م. زبان‌های ایرانی، ترجمه علی‌اشرف صادقی، تهران: سخن. ۱۳۹۴.
- اشمیت رودیگر. راهنمای زبان‌های ایرانی، جلد ۲: زبان‌های ایرانی نو، ترجمه آرمان بختیاری و همکاران، تهران: ققنوس. ۱۳۸۳.
- اعتباری زهرا، علیزاده علی، نگزگوی کهن مهرداد. تأثیر سلسله‌مراتب رده‌شناختی شخص و شمار در تحول تاریخی ضمیرهای انعکاسی فارسی نو. زبان‌پژوهی (علوم انسانی)، ۱۴۰۰؛ (۴۰): ۸۹-۱۱۴.

- امجدیان احسان، علائی مجید. شمارش، شناخت، تمایز اسامی شمار و ناشمار: معناشناسی عدد. مجله دانشگاه علوم پزشکی کرمان، ۱۳۹۱؛ ۱۴(۴۶): ۶۹-۷۷.
- پورهادی مسعود. رده‌شناسی ترتیب سازه‌های اصلی در زبان گیلکی، رشت: فرهنگ ایلیا. ۱۳۹۶.
- سبزه‌علی‌پور جهان‌دوست. بررسی تطبیقی ساخت فعل در گویش‌های تاتی، تالشی و گیلکی. رشت: دانشگاه گیلان. ۱۳۹۱.
- شعبانی منصور. تمایز میان زبان و گویش: بررسی وضعیت گونه گیلکی. زبان‌پژوهی. ۱۳۹۹؛ ۱۲(۳۷): ۱۲۱-۱۴۸.
- علی‌نژاد بتول، طیب سیدمحمدتقی. نگاهی به دستگاه شمار اسم در فارسی معاصر. علوم اجتماعی و انسانی دانشگاه شیراز، ۱۳۸۵؛ ۲۵(۳۳): ۱۵۷-۱۷۰.
- کریستن‌سن آرتور. گویش گیلکی رشت، ترجمه جعفر خمایی‌زاده، تهران: سروش. ۱۳۷۴.
- ماهوتیان شهرزاد. دستور زبان فارسی از دیدگاه رده‌شناسی. ترجمه مهدی سمایی. تهران: مرکز. ۱۳۷۸.
- مصطفوی پونه. مقوله شمار در گونه‌های زبانی برخی از شهرستان‌های استان کرمان: بررسی‌ای رده‌شناختی. جستارهای زبانی. ۱۴۰۰؛ ۱۲(۶): ۹۲-۶۱.
- Acquaviva, P. & Daniel, M. *Number in the World's Languages: A Comparative Handbook*. Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. 2022. <https://doi.org/10.1515/9783110622713>
- Aikhenvald, Alexandra. Classifiers and Noun Classes: Semantics. *Encyclopedia of Language & Linguistics*. 2006. 10.1016/B0-08-044854-2/01111-1.
- Aikhenvald AY. A Typology of Noun Categorization Devices. In: Aikhenvald AY, Dixon RMW, eds. *The Cambridge Handbook of Linguistic Typology*. Cambridge Handbooks in Language and Linguistics. Cambridge University Press; 2017:361-404.
- Bach, X. 6 Number in Occitan. In P. Acquaviva & M. Daniel (Ed.), *Number in the World's Languages: A Comparative Handbook*, pp. 167-186. Berlin: De Gruyter Mouton. 2022. <https://doi.org/10.1515/9783110622713-007>
- Bagirokova, I, Lander, Y., Phelan, P. 8 Number in West Circassian. In P. Acquaviva & M. Daniel (Ed.), *Number in the World's Languages: A Comparative Handbook*, pp. 261-304. Berlin: De Gruyter. 2022
- Bisang, W. 1 Numeral classifiers with plural marking. A challenge to Greenberg. In D. Xu (Ed.), *Plurality and Classifiers across Languages in China*, pp. 23-42. Berlin: De Gruyter Mouton. 2013
- Bodomo, Adams & Yicheng, Wu. Classifiers do not equal determiners. *Linguistic Inquiry*. 2009. 40. 10.1162/ling.2009.40.3.487.
- Brown, R. & Gilman, A.. The Pronouns of Power and Solidarity. In T. A. Sebeoki (Ed.), *Style in Language*, pp. 253-276. 1960. Cambridge, MA: MIT Press.

- Cathcart, C., Hölzl, A., Jäger, G., Widmer, P., & Bickel, B. Numeral classifiers and number marking in Indo-Iranian, *Language Dynamics and Change*, 2020. 11(2), 273-325. doi: <https://doi.org/10.1163/22105832-bja10013>
- Corbett, Greville G. *Number*. Cambridge: Cambridge University Press. 2004.
- Corbett, Greville G. Grammatical relations in a typology of agreement systems. 2004. Proceedings of International Symposium *the typology of argument structure and grammatical relations*. Kazan, Kazan state University
- Dixon, R.M.W. *Basic Linguistic Theory. Volume 3. Further Grammatical Topics. Studies in Language*. 2012. 38. 10.1075/sl.38.4.11hau.
- Dryer, M. Plural words. *Linguistics*, 1989. 27(5), 865-896. <https://doi.org/10.1515/ling.1989.27.5.865>
- Fassi Fehri, A. (2022). 5 Number in Arabic. In P. Acquaviva & M. Daniel (Ed.), *Number in the World's Languages: A Comparative Handbook*. 2022. (pp. 131-166). Berlin, Boston: De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110622713-006>
- Forchheimer, Paul. *The Category of Person in Language*. Berlin: Walter de Gruyter. 1953
- Gebhardt, L. Classifiers Are Functional. *Linguistic Inquiry*. 2011. 42(1), 125-130. <https://www.muse.jhu.edu/article/412841>.
- Gebhardt, Lewis. Classifiers and Partitives in Persian. 2007. Available at: <http://www.linguistik.uni-kiel.de>
- Gil, D., 13 Number in Indonesian. Acquaviva & M. Daniel (Ed.), *Number in the World's Languages: A Comparative Handbook*. 2022. pp. 457-503. Berlin, Boston: De Gruyter
- Her, O., Hammarström, H. & Allasonnière-Tang, M. Defining numeral classifiers and identifying classifier languages of the world. *Linguistics Vanguard*, 2022. 8(1), 151-164.
- Jakobi, A., & Dimmendaal, G. Number marking in Karko and Nilo-Saharan. *Number Concepts: Cognitive, Cultural and Linguistic Perspectives*, 2019. (pp. 255-278). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110626031-010>
- Kilarski, M., & Allasonnière-Tang, M. Classifiers in Morphology. *Oxford Research Encyclopedia of Linguistics*. 2021.
- Kim, K., & Melchin, P. B. On the complementary distribution of plurals and classifiers in East Asian classifier languages. *Language and Linguistics Compass*, 2018. 12(4), e12271. doi:10.1111/lnc3.12271
- Moravcsik, E. Number. In A. Aikhenvald & R. Dixon (Eds.), *The Cambridge Handbook of Linguistic Typology (Cambridge Handbooks in Language and Linguistics)*, 2017. pp. 440-476). Cambridge: Cambridge University Press. doi:10.1017/9781316135716.014
- Rastorgueva, V. S., Kerimova, A. A., Mamedzade, A. K., Pireiko, L. A., Edel'man, D. I., & Lockwood, R. M. *The Gilaki Language*. English translation

- editing and extended content by Ronald M. Lockwood. Uppsala: Uppsala University. 2012.
- Ritter, Elizabeth. "Cross-linguistic evidence for number phrase." *Canadian Journal of Linguistics/Revue canadienne de linguistique*. 1992; 37(2): 197-218.
- Rosch, E., & Mervis, C. Family resemblances: studies in the internal structure of categories. *Cognitive Psychology*, 1975. 7, 573–605
- Rubino, C. Reduplication. In: Dryer, Matthew S. & Haspelmath, Martin (eds.), 2013. WALS Online (v2020.3) [Data set]. Zenodo. <https://doi.org/10.5281/zenodo.7385533> (Available online at <http://wals.info/chapter/27>, Accessed on 2024-10-12.)
- Stegovec, Adrian. Number in Slovenian, in Paolo Acquaviva & Michael Daniel (eds.), *Number in the World's Languages – A Comparative Handbook*. Berlin/Boston: De Gruyter Mouton. 2022. 187–260.
- Vydrin, Valentin. Number in Eastern Dan. *Number in the World's Languages: A Comparative Handbook*, edited by Paolo Acquaviva and Michael Daniel, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2022. pp. 27-62. <https://doi.org/10.1515/9783110622713-003>
- McGregor, William B. Number in Gooniyandi. *Number in the World's Languages: A Comparative Handbook*, edited by Paolo Acquaviva and Michael Daniel, Berlin, Boston: De Gruyter Mouton, 2022, pp. 427-456. <https://doi.org/10.1515/9783110622713-013>
- Wood, J. L. Definiteness and number: Determiner phrase and number phrase in the history of English. 2003. 278 p.

روش استناد به این مقاله:

مهدویان سیدزینب، عباسی آریتا، شمار در زبان گیلکی، *زبان فارسی و گویش‌های ایرانی*، ۱۴۰۳؛ ۹ (۱۷): ۳۰-۷.
DOI:10.22124/plid.2025.28968.1692

Copyright:

Copyright for this article is retained by the author(s), with first publication rights granted to *Zaban Farsi va Guyeshhay Irani (Persian Language and Iranian Dialects)*. This is an open-access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution License (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided that the original work is properly cited.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی